

Rusijos pradėtas karas Ukrainoje sukrėtė tarptautinę bendruomenę, versdamas permąstyti saugumo situaciją Europoje ir apnuogindamas galias ekonominės politikos klaidas. Visgi jokioje kitoje Europos šalyje šios klaidos nėra tokios opios kaip Vokietijoje, kurioje ideologinis įsikibimas į savitikslių taupymą įvarė didžiausią žemyno ekonomiką į politinį ir ekonominį akligatvį.

Vokietija yra pagrįstai vertinama kaip viena ekonomiškai konservatyviausių valstybių Europoje. To ištakos neretai yra siejamos su skaudžia Weimar'o respublikos patirtimi, kuri suformavo didelę infliacijos baimę. Konservatyvumas dar labiau išsiskynė po Vokietijos suvienijimo, kai ekonomiškai neproduktyvi rytinė Vokietijos dalis tempė visą šalį žemyn, vyravo aukštas nedarbas ir Vokietija buvo gavusi „Europos ligonio“ titulą.

Atsakymas į to meto stagnaciją buvo Gerhard'o Schroder'io vykdytos Hartz'o reformos. Vienas iš reformos tikslų buvo darbo sąnaudų kontroliavimas tam, kad Vokietijos pramonė galėtų išlaikyti kainų konkurencingumą. Valstybės taupymas padėjo dar labiau riboti vidaus paklausą ir valdyti darbo sąnaudas.

Po 2008 m. krizės Vokietija nusprendė, kad taupumas yra nenuginčijama vertybė ir į konstituciją įrašė, jog struktūrinis biudžeto deficitas negali būti didesnis nei 0,35 proc. nuo BVP.

Toks žingsnis tikrai buvo trumparegiškas. Euro zonos šalys pinigų politiką ir taip yra atidavusios į Europos centrinio banko rankas, tad kam reikėjo savanoriškai atsisakyti vienintelio likusio ekonominės politikos įrankio. Negana to, Vokietija į taupumo politiką įtraukė ir visą Europą – su visomis liūdnomis to pasekmėmis.

Vokietija įsivare save į kampa

Taupymo politikos pasekmės netruko išryškėti daugelyje sričių. Pirmoji auka, žinoma, buvo šalies kariuomenė. Vokietijoje kariuomenė turi prastą reputaciją, ir pacifizmas čia yra giliai įsišaknijęs, todėl politikams lengviausia taupyti gynybos sąskaita.

Pastarąjį dešimtmetį Vokietija gynybai skyrė apie 1,2 proc. nuo BVP, ir šių lėšų nepakako ne tik kad kariuomenės modernizacijai, bet ir esamų pajėgumų palaikymui. Situacija yra tokia liūdna, kad šių metų vasario 24 d. Rusijai įsiveržus į Ukrainą vyriausiasis Vokietijos kariuomenės vadas gen. lt. Alfons Mais viešai pyko, kad armija yra plika ir negali padėti sąjungininkams.

Tačiau kariuomenė nėra vienintelė taupymo politikos auka. Viešosios investicijos į infrastruktūrą stagnuoja nuo 2000 m., ir įvertinus nusidėvėjimą, gryniosios investicijos į fizinę infrastruktūrą jau daugelį metų yra neigiamos. Ne veltui nemaža dalis Vokietijos verslų skundžiasi infrastruktūros kokybe ar net negalėjimu gauti prieigos prie greito interneto ryšio.

Panaši istorija ir su energetikos sektoriumi. Vokietijos visuomenė visus žetonus pastatė ant pigių rusiškų dujų kortos, todėl bent jau trumpuoju laikotarpiu alternatyvos dujų tiekimui yra labai ribotos. Energetikos situacija galėtų kiek palengvėti, jei Vokietija strimgalviais

neskubėtų uždarinėti likusių atominių elektrinių, tačiau dėl sunkiai suprantamų priežasčių šis variantas nėra svarstomas.

Dėl savo užsispyrimo taupyti Vokietija šiandien neturi nei pajėgios kariuomenės, nei geros energetikos infrastruktūros. Kaip konstatavo tarptautinių santykių analitikė Constanze Stelzenmüller, „Vokietija perdavė savo saugumą JAV, energetikos politiką Rusijai, o ekonomikos augimą Kinijai“.

Valstybės negali taupyti kaip žmonės

Žvelgiant iš asmeninių finansų perspektyvos, taupymas dažniausiai yra protingas sprendimas. Jis leidžia turėti sukauptą finansinį rezervą ištikus nelaimei ir gali užtikrinti sotesnę senatvę. Individualiai mes galime sukaupti finansinių resursų, kuriuos reikalui esant galėsime paversti prekėmis ir paslaugomis, kurių mums iš tikrųjų reikia.

Vokietijos ekonomistai ir politikai dažnai panašiais argumentais grindžia ir savo šalies šykštumą. Anot jų, taupymas ir fiskalinė disciplina jiems leidžia susikurti „fiskalinę erdvę“, kad prireikus jie galėtų paislaidauti. Tačiau šita logika žlunga net dėl kelių priežasčių.

Valstybės yra didžiuliai žaidėjai, ir kai taupo kažkas, kas sudaro kone pusę viso ūkio, tai turi pasekmių visai ekonomikai. Be to, reikalui esant valstybei neįmanoma greitai mobilizuoti savo finansinių atsargų. Iš finansinio rezervo nėra jokios naudos, jei už jį nėra ką pirkti. Neįmanoma, kai reikės, nusipirkti kariuomenės, energetikos infrastruktūros ar geležinkelio. Visas dešimtmečius trukęs taupymas krizės akivaizdoje, kai trūksta realių išteklių ir infrastruktūros, nieko nereiškia.

Vokietija dabar norėtų turėti suskystintų dujų terminalų, kad galėtų diversifikuoti energijos importą, tačiau negali to padaryti, nes tiekimo grandinės yra užsikimšusios ir statybos trunka kelerius metus.

Ši šalis praleido progą investuoti tada, kai ištekliai buvo pigūs ir laikas nebuvo problema. Pagaliau atėjus supratimui apie padarytas strategines klaidas, ateina ir suvokimas, kad jas ištaisyti kainuos gerokai brangiau, ir tai, ko gero, truks dešimtmečius.

Viešieji finansai - įrankis, o ne tikslas

Dar 1943 m. ekonomistas Abba P. Lerner suformulavo funkcinių valstybės finansų teoriją, kuri sako, kad valstybės biudžetas nėra savitikslis ir jo subalansavimas irgi nėra vertybė savaime.

Viešieji finansai yra įrankis siekti visuomenės tikslų – galima didinti mokesčius siekiant suvaldyti infliaciją, galima skolintis ir investuoti į tankų gamybą karo atveju, galima subsidijuoti pajamas ir vakcinų gamybą pasaulinės pandemijos atveju. Ir kiekvienas iš šių sprendimų turi savo naudas ir nepageidaujamus šalutinius poveikius. Fiskalinė politika turi būti lanksti, atliepiant to meto iššūkius, o ne sustabarėjusi ir išprausta į abejotinų taisyklių rėmus.

Valstybėms nėra prasmės taupyti taip, kaip tai daro paprasti žmonės. Tačiau valstybė gali identifikuoti strateginius trūkumus ir sritis, kuriose rinka veikia neefektyviai, ir jas užpildyti

protingomis investicijomis ar paskatomis. Prasmingas valstybės taupymas yra investavimas į sklandų ir produktyvų ekonomikos funkcionavimą, o ne pinigų kaupimas sąskaitose.

Kokia situacija Lietuvoje?

Lietuvai didžiaja dalimi pavyko neužmiršti strateginių tikslų ir investuoti į svarbias sritis, todėl mes esame geresnėje padėtyje nei Vokietija ir turime prabangą nebijoti atsisakyti rusiškos energijos išteklių.

Žinoma, probleminių sričių ir Lietuvoje yra apstu. O ir mąstymas apie valstybės finansus kaip apie asmeninę kišenę vis dar yra paplitęs. Tai suprantama – iki įsivedant eurą, fiksuoto valiutos kurso palaikymas reikalavo griežtos fiskalinės disciplinos.

Tačiau šiandien mes turime didesnę manevro laisvę siekti savo norimų tikslų. Todėl ir debatai apie valstybės finansus turi būti nukreipti į tai, ko mes siekiame, vietoje tuščių kalbų apie tai, kas ir kada „praskolino Lietuvą“. Tas pats galioja ir diskusijoms apie ES ekonominę politiką. Dažnu atveju mes greitai paimti europinius pinigus, bet konstruktyviai prie politikos formavimo nesame linkę prisidėti.

Lietuva yra maža šalis, todėl net mums priėmus visus teisingus sprendimus, rezultatas vis tiek gali būti prastas, jei mūsų Europos partneriai liks užnugaryje. Būtent todėl prisidėdami prie visos ES ekonominės politikos formavimo, mes galime ir savo partnerius pakreipti teisinga linkme.

Savo strateginių tikslų reikia siekti ne tik reikalaujant gilesnių sankcijų agresoriui, tačiau ir stiprinant Europą iš vidaus.

Vytenis Šimkus, „Swedbank“ vyresnysis ekonomistas

